

Úvod

Na počátku každé práce by se měl autor pokusit stručně vysvětlit, proč si zvolil dané téma a proč má podle něj smysl se jím vůbec zabývat. Co je tedy tak zajímavého zrovna na vztazích Mexika a Spojených států¹ a co nám může jejich podrobnější rozbor přinést? Počátečním impulsem pro toto téma byla nepochybně určitá fascinace stýkáním a potýkáním mezi dvěma státy s výrazně odlišnými sociálními i ekonomickými podmínkami, jejichž geografická poloha je však předurčuje k častým vzájemným interakcím. Zjevná asymetrie, která mezi oběma zeměmi panuje, vytváří nejrůznější pnutí v mnoha oblastech. Z hlediska sociálních věd, které si kladou za cíl lépe chápat a přesněji analyzovat okolní sociální realitu, tak vzniká unikátní příležitost pozorovat a interpretovat procesy a interakce, které mezi oběma státy probíhají, ať už se jedná o přesuny lidí, kontrabandu či kulturních návyků.

Vztah Mexika a Spojených států je proto možné vnímat jako příspěvek do širší mozaiky, která má podrobněji popsat a pochopit obecnější problém důsledků rozdělení na tzv. bohatý globální Sever a chudší globální Jih. Toto dělení totiž má, a i do budoucna bude mít, klíčový význam pro budoucí vývoj mezinárodní politiky i ekonomiky. Kvůli společné hranici dlouhé přes tři tisíce kilometrů se v žádném jiném případě nesetkávají tyto dva světy tak intenzivním způsobem. Konkrétní příklad vztahů USA a Mexika tedy může hodně obohatit naše další uvažování o vztazích rozvinutých a rozvojitých států.

Na první pohled by se mohlo zdát, že se jedná o téma velmi vzdálené českému i evropskému prostředí a problémům. Snižování vzájemných rozdílů je ale jedním z klíčových kon-

ceptů, na kterých je vztah vůči kandidátským zemím i novým členům založen, a který bude hrát vzhledem k perspektivám dalšího rozšiřování Evropské unie významnou roli. Závěry práce jsou využitelné i z hlediska vztahů s geograficky blízkými státy (např. Tunisko, Bělorusko, Maroko), které sice nejsou kandidátskými zeměmi, nicméně svým působením stejně zasahují do evropského prostoru. Komplikovaná diskuse o legální a ilegální imigraci už probíhá jak na úrovni Evropské unie, tak i v České republice, podobně jako debaty ohledně postupu vůči obchodu s drogami. Ve všech těchto případech je dobré znát situaci mezi USA a Mexikem, neboť se lze inspirovat pozitivními příklady úspěšných programů, a nebo se naopak snažit vyvarovat odstrašujících příkladů nefungujících přístupů.

Kromě čistě akademického zájmu o chápání věcí se tematika asymetrického vztahu mezi Mexikem a USA dotýká palčivých sociálních problémů, jako jsou již zmiňovaná ilegální imigrace, důsledky rychlé ekonomické integrace nebo boj proti drogám. Snaha o pochopení a vysvětlení pozorovaných jevů proto může mít i konkrétní přesah do sféry tvorby politiky, která zprostředkovaně využívá závěrů akademických studií pro prosazení jednotlivých návrhů, jak k těmto jevům v lokálním kontextu nejlépe přistupovat. Tím přidáváme další důvod, proč se tématem vůbec zabývat.

Otázka účinného zmírnění nerovnováhy v rámci mezinárodních vztahů i světové ekonomiky patří ze střednědobého i dlouhodobého hlediska ke stěžejním, neboť právě pokračující asymetrie je zdrojem mnoha negativních sociálních jevů. Relativně úspěšné zapojení některých států střední a východní Evropy i východní Asie do světové ekonomiky v devadesátých letech 20. století znamenalo často i zmírnění míry asymetrie vůči původně mnohem bohatším sousedním státům. Vyvolalo také vlnu optimismu, že tento proces půjde zopakovat pomocí vhodných politik i v ostatních státech v dalších regionech. Příklad Mexika a jeho snah přiblížit se úrovni Spojených států však ukazuje, že tento proces není zdaleka tak jednoduchý, což přidává další důvod pro jeho zkoumání.

Cílem této publikace je představit a analyticky uchopit komplexní asymetrický vztah mezi Mexikem a Spojenými státy. V souvislosti s tím si klade mimo jiné následující otázky: Jaké jsou hlavní důsledky asymetrického vztahu mezi Mexikem a USA? Proč tato asymetrie přetrvává? Jak přispívají politiky USA a Mexika v různých oblastech ke snižování její míry? Jakou hraje asymetrie roli ve vnímání sociálních problémů v obou státech? Za účelem jejich zodpovězení budou v jednotlivých kapitolách podrobněji rozebrány klíčové problematické aspekty vzájemných vztahů.

Hlavní tezí práce je, že přetrvávající asymetrie je sama o sobě zdrojem sociálních problémů a napětí, které negativně zasahují oba státy. Je proto v zájmu obou partnerů, aby se zaměřili na její zmírnění a za tímto účelem efektivně spolupracovali. Asymetrický vztah je však překážkou i v tomto ohledu, neboť jeho samotná existence vede často k nedůvěře a nedorozuměním na obou stranách. Aby tedy byly schopny spolupracovat a tyto překážky překonaly, musí si obě strany být dobře vědomy své pozice v rámci asymetrického vztahu i konceptuálních důsledků, které z ní vyplývají. K takovému výsledku má částečně přispět i tato práce.

Z metodologického hlediska vychází práce z kontextuálního přístupu charakteristického pro teritoriální studia. Jeho základní premisou je, že historický, sociální, politický i ekonomický kontext daného problému má klíčový význam pro jeho interpretaci a chápání.³ Proto i v tomto případě začíná práce uvedením do širšího historického rámce vztahů USA a Mexika. Poté se věnuje specifickým případovým studiím nejdůležitějších problémů ve vzájemných vztazích, na jejichž základě pak přistoupí k závěrečnému zobecnění zjištěných trendů. To pak může být využito pro komparativní studie asymetrických vztahů v jiných případech a v jiných regionech, které však nutně budou mít svoji vlastní vnitřní dynamiku a specifika. Jednotlivé případové studie se vždy vztahují k centrálním otázkám práce a přinášejí argumenty, které podporují, nebo naopak vyvrací hlavní tezi.

I když je pro celou publikaci důležitý historický vývoj vzájemných vztahů USA a Mexika v jednotlivých oblastech, není jejím cílem podat podrobný a ucelený popis všech relevantních dějinných událostí. Nejdůležitější momenty jsou místo toho podrobněji analyzovány v souvislosti s obecnějšími aspekty vzájemného asymetrického vztahu. Například éra Porfirio Díaze či znárodnění ropného průmyslu jsou z tohoto důvodu zmíněny opakovaně, neboť významně ovlivnily jak postoj k ekonomické nezávislosti, tak postavení Mexika z hlediska centra a periferie.

Výraz „asymetrie“ je obsažen v samotném názvu publikace a hraje důležitou úlohu i dále v textu, proto je vhodné jeho význam podrobněji definovat. Asymetrie je původně čistě geometrický pojem, který vyjadřuje jakoukoliv nesouměrnost. V sociálních vědách se začal v přenesném smyslu slova používat zejména v teorii her a pro označení konfliktů, ve kterých mají strany k dispozici výrazně odlišné prostředky k jejich vedení (např. asymetrická válka proti povstalcům v Iráku).³ Podobně pak můžeme v širším smyslu hovořit i o asymetrii mezi jednotlivými státy, které se zpravidla liší podle jednotlivých vybraných ukazatelů. Tato asymetrie tedy může mít mnoho podob, od vojenské přes ekonomickou, až po demografickou či surovinovou. I když mezinárodní právo vychází z fikce rovnosti všech států, reálně jsou jejich vzájemné vztahy zásadně ovlivňovány existujícími asymetriemi. Jako asymetrický vztah tedy tato publikace označuje vztah mezi dvěma státy, z nichž jeden má výrazně více možností a prostředků jak ovlivňovat své okolí než ten druhý. V konkrétním případě Mexika a Spojených států má tato asymetrie mnoho různých rovin (viz tabulka 1), ze kterých je ale vzájemná nerovnovážná pozice obou zemí zřejmá. Vzhledem k tomu, že se text týká převážně sociálních a ekonomických problémů souvisejících s asymetrií, nejčastěji je to právě rozdílnost v socioekonomických indikátorech, která za paušálním označením „asymetrický“ stojí. Zobecnující pasáže však odkazují i na celkovou míru asymetrie mezi oběma státy v mezinárodní politice, kdy můžeme říci, že ve vzájemném vztahu jsou USA tím silnějším a Mexiko tím slabším partnerem.

Tabulka 1: USA a Mexiko, vybrané ukazatele, 2007

Zdroj: Central Intelligence Agency: CIA World Factbook: Mexico, k dispozici na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mx.html> a: Central Intelligence Agency: CIA World Factbook: United States of America, k dispozici na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html>, poslední přístup 30. 9. 2009.

	Mexiko	USA
Počet obyvatel	108 700 891	301 139 947
– méně než 14 let	30,1 %	20,2 %
– více než 65 let	5,9 %	12,6 %
HDP (parita kupní síly)	1,149 bilionu USD	13,13 bilionů USD
– na obyvatele	10 700 USD	44 000 USD
Rozpočet (výdaje)	196 mld. USD	2,6 bilionu USD
Produkce elektrické energie	242 mld. kWh	3,979 bilionu kWh
Počet obyvatel pod hranicí chudoby	40 %	12 %
Počet uživatelů internetu	18,622 milionů	205,3 milionů
Počet pevných linek	19, 856 milionů	172 milionů
Pracovní síla	58 % služby, 24 % průmysl, 18 % zemědělství	76,5 služby, 22,9 % průmysl, 0,7 % zemědělství
Gini koeficient (sociální nerovnost)	54,6	45
Průměrná délka života	72,84 muži, 78,56 ženy	75,15 muži, 80,97 ženy
Narození na 1 000 obyv.	20,36	14,16
Úmrtí na 1 000 obyv.	4,76	8,3
Kojenecká úmrtnost (na 1 000 živých porodů)	19,63	6,37
Gramotnost	91 %	97 %
Rozloha	1 972 550 km ²	9 826 630 km ²

Z podstaty věci se v textu velmi často hovoří o „Mexiku” a „Spojených státech”. Ve většině případů jsou tím myšleny oficiální postoje představitelů vlád obou zemí. Pokud se tyto výrazy týkají například výsledků průzkumů veřejného mínění, je to v textu či v poznámce výslovně zmíněno. Zvolený přístup je určitou generalizací, která zplošťuje složité procesy tvorby politiky jak ve Spojených státech, tak v Mexiku. Z hlediska hledání obecnějších trendů v rámci asymetrického vztahu je však toto zjednodušení nezbytné. Pro zachování patřičného kontextu jsou v jednotlivých kapitolách zmíněny i hlavní nátlakové skupiny, které mají na proces vytváření vzájemných vztahů vliv, včetně velmi významného rozdělení moci mezi výkonnou a zákonodárnou v USA. I přes postupující celosvětovou ekonomickou (a v případě Evropy i politickou) integraci právě případ Mexika a Spojených států ukazuje, že pojem státu zdaleka neztrácí v sociálních vědách svůj smysl a význam.⁴ Postupné opevňování hranic USA může sloužit jako jasný argument, že faktická kontrola určitého teritoria prostřednictvím orgánů státu zůstává jedním ze základních kamenů mezinárodní politiky.

Publikace má pět hlavních kapitol. První z nich se zabývá historickým vývojem asymetrických vztahů Mexika a Spojených států a jeho významem pro současnost. Druhá se zaměřuje na podrobnější rozbor konceptu nezávislosti, který ve vzájemných vztazích hrál a dodnes hraje důležitou úlohu. Následuje kapitola, která se zaměřuje na periferní postavení Mexika v rámci světové ekonomiky a na snahy ekonomickou integrací tuto asymetrii zmírnit. Čtvrtá kapitola se pak věnuje problematice migrace mezi oběma státy, a to jak z historického, tak i ze současného pohledu. Navazující kapitola se pak zabývá problematikou obchodu s drogami, která je v současné době velmi aktuální a kde hraje asymetrie mezi oběma státy opět významnou roli. Závěrečná část pak zobecňuje poznatky z předchozích sekcí pro účely zhodnocení dalšího možného vývoje. Obsahuje i abstraktnější model asymetrického vztahu, který vysvětluje proměny postojů USA i Mexika a je využitelný i pro případné komparativní studie na podobné téma.